

VALEA JIULUI (1848—1914).
PRINCIPALELE PROBLEME SOCIAL-ECONOMICE
OGLINDITE ÎN REVISTA
„MONTANISTICĂ ȘI METALURGIE“

Revista „Montanistică și metalurgie“ a fost fondată în anul 1922 de Asociația conductorilor tehnici minieri din România ca revistă „oficioasă“ cu apariție lunară. Redacția (și administrația ei) se găseau la Petroșani (Mina „Est“), avînd ca redactor responsabil pe Ștefan Tomuța, conductor minier (cu diplomă) și talentat publicist, avînd o „veche dragoste“ pentru munca lui nobilă și nutrind o „dorință fierbinte de a putea contribui în cea mai deplină măsură la binele și prosperitatea culturii miniere“¹.

Revista apărea bilingvă (în limbile română și maghiară) mai bine de un deceniu, în calitate de „revistă tehnică minieră“, înserînd articole și studii relative la exploatările miniere din Transilvania și Banat, materiale informative din activitatea asociației, informații succinte despre producția carboniferă din țară și din alte țări (S.U.A., Cehoslovacia, Germania, Anglia, Ungaria etc.), reclame, anunțuri ș.a.

Pe parcursul mai multor numere din anii 1926—1927 s-a încercat o prezentare a Văii Jiului din punct de vedere geologic-geografic, social-economic și cultural-artistic, fixîndu-se ca repere cronologice anii 1840—1926.

Ne permitem, în cele ce urmează, să redăm din multitudinea aspectelor bazinului carbonifer Valea Jiului, oglindite de revistă, cîteva probleme economico-sociale pentru intervalul de timp 1848—1914, deci de la revoluția burghezo-democratică din 1848 „moment crucial în trecerea României de la feudalism la capitalism“ pînă la începutul primului război mondial, în care poporul nostru a luptat „pentru apărarea pămîntului patriei împotriva ocupanților militariști germani, pentru salvagardarea unității și integrității teritoriale“².

Făcîndu-se un succint istoric al exploatării cărbunilor pe plan european, se amintește, potrivit unor „date autentice“, de începutul exploatării „diamantului negru“ în Anglia prin sec. al IX-lea, în Belgia prin sec. al XIII-lea, în Franța prin sec. al XIV-lea, în Germania (regiunea Saar) pe la anul 1400, în S.U.A. pe la anul 1820 etc.³.

Despre minele de cărbuni din Transilvania și Banat se face precizarea că ele au fost deschise mai tîrziu, în jurul anului 1830 (cele de la

¹ „Montanistică și metalurgie“, anul VI, 1927, nr. 1—2, p. 3.

² *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, Ed. Politică, București, 1975, p. 32 și 37.

³ „Montanistică și metalurgie“, anul V, 1926, nr. 7—8, p. 3.

Anina—Reșița). La 1840 s-a început exploatarea minelor din Drencova, iar în Valea Jiului și în alte locuri „mai însemnate“ pornirea lucrărilor „de producere“ s-a realizat pe la 1860⁴. Totuși, în Vale s-au făcut explo-rări de pe la 1840 de către frații Hoffmann și Carol Maderspach, conti-nuînd și în deceniul următor cînd își face simțită prezența „S.A. minieră și metalurgică din Brașov“, prima societate care a lucrat în Valea Jiului.

Această societate a acaparat terenuri spre est (de la Petroșani pînă la Petrila) și spre vest (pînă la Vulcan), începînd construirea galeriilor principale „de Vest și de Est“, în 1868.

Lucrările miniere din Valea Jiului, devenind ample și profunde, s-a simțit, evident, lipsa oamenilor „din bransă“. Inițial au fost aduși mineri din jurul Abrudului, Roșiei Montane etc., apoi au venit o serie de mineri germani din Bucovina și secui din Harghita.

Societatea brașoveană a efectuat lucrări de înaintare în galeriile prin-cipale din partea de vest a Petroșanilor (pînă la circa 500 m) și din par-tea estică (cu circa 1 200 m), reușind să extragă o primă producție de cărbuni. În anul 1871 producția zilnică înregistra doar cîteva vagoane, iar în anul 1872—1873 a ajuns la aproximativ 30 de vagoane, considerată o producție „record“, care se și serba întotdeauna în chip deosebit⁵.

„Scoaterea“ de cărbuni la Lupeni ar începe, potrivit revistei, la anul 1884, cărbunii extrași fiind transportați apoi cu carul la Petroșani de unde se încărcau în vagoane. Este menționat Rafael Hoffmann ca inițiator al exploatării de cărbuni din Lupeni și evidențiat pentru interesul deosebit purtat dezvoltării minelor de aici. Între altele, el este cel care „a trimis în mai multe rînduri mostre de cărbuni în Germania, unde s-a constatat apoi că din cărbunii de Lupeni se poate face cocs“. Evident, că în urma acestei constatări, valoarea exploatărilor de aici a înregistrat o sensibilă creștere⁶.

În august 1870 a fost predată circulației linia ferată Simeria—Petroșani, iar în iulie 1892 — linia ferată Petroșani—Lupeni, realizări nota-bile care au condus la intensificarea activității de investiții și producție în partea centrală și vestică a bazinului carbonifer jian.

Pentru anul 1897 se menționează începerea lucrărilor de pregătire în Valea Lupului (Vulcan), unde se construiesc: un funicular, o separație și locuințe muncitorilor⁷.

Statul austro-ungar urmărind — în baza unui program elaborat din vreme — exploatarea crîncenă a resurselor teritoriilor românești sub-

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Idem*, anul VI, 1927, nr. 1—2, p. 4. Un material statistic (inedit ne evidențiază producția de cărbuni și efectivul muncitorilor din Valea Jiului între 1868—1930; pentru 1871 găsim 48 306 tone și 341 muncitori; pentru 1872 — 83 117 tone și 440 muncitori; pentru 1873 — 80 920 tone și 400 muncitori (Cf. „Tablou (tabel) despre producția de cărbuni și efectivul muncitorilor în Valea Jiului de la 1868—1930“, în colecția muzeului din Petroșani).

⁶ *Idem*, nr. 5, p. 6.

⁷ *Idem*, nr. 6—7. Societatea „Salgótarján“ construiește la Vulcan o centrală electrică, iar în anul 1900, tot aici, începe săparea puțului „Chorin“, punîndu-se în funcțiune uzina electrică dotată cu un generator de 100 kVA. La aceeași cumpănă de veacuri, Valea Jiului a produs: 880 657 tone de cărbuni, din care majoritatea (516 890 t) a revenit societății amintite (Cf. ing. Giuclea Gh. și colectiv, *Centenarul exploatării industriale a cărbunelui în bazinul carbonifer Valea Jiului. 1868—1968*, p. 21).

jugate, a efectuat mari investiții și câteva explorări „adîncind două sonde în 1907 și 1908“. În partea nordică a Petroșanilor a fost construită o separație nouă, paralel lucrîndu-se la realizarea unui tunel „care trece pe sub dealul dintre Jiu și pîrîul Boli“. La Jieț a fost ridicată o centrală electrică provizorie care asigură exploatărilor miniere curentul electric necesar. Concomitent au demarat lucrările pentru noua centrală electrică de lîngă separație, finalizată în 1912, care era racordată și Petroșanilor pentru iluminat⁸. Este desemnată, pentru aceeași perioadă de timp, construirea unei fabrici de cărămidă care anual producea 5 milioane de cărămizi. În anul 1913, vizîndu-se electrificarea transportului pe calea ferată, a fost montată o conductă electrică, așa încît funicularul existent a devenit de prisos. Paralel s-au investit fonduri pentru redeschiderea exploatărilor din Lonea, ridicarea de noi puțuri și galerii, amenajarea modernă a minelor, montarea funicularului și chiar edificarea unor locuințe pentru angajați. Firesc, producția exploatărilor miniere din Valea Jiului a crescut simțitor pînă în 1914, paralel sporind și efectivul muncitorilor⁹.

Evoluția minelor de cărbuni a fost înrîurită nu numai de „producerea în masă“ ci și de situația socială (specială) cu care se corelează. Exploatarea miniere au stat mult timp „în serviciul orientării capitaliste“ care a manifestat tendința de a reuni „cercuri pe cît posibil de întinse“, contribuînd la apariția chestiunilor sociale (muncitorești), caracteristice pentru epoca modernă și la „nașterea mișcării pentru soluționarea acestora“. Rezultatele muncii minerului stau, potrivit aprecierilor revistei, nu numai în relație cu „instrumentele moderne“ (tehnice), ci și sub influența „dispoziției individuale, împrejurărilor de trai, stării morale, nivelului intelectual al lucrătorului“¹⁰.

Referitor la „chestia“ locuințelor muncitorești aflăm, după o succintă incursiune — efectuată de revista pomenită — în evul mediu, că numai necesitățile minelor de cărbuni, moderne, au dat un imbold progresului social pe acest făgaș, reliefat, în speță, „de două puncte de vedere sociale mai proeminente: igiena modernă și așezarea stabilă a muncitorilor“. În consecință se fac recomandări utile vizînd construirea coloniilor muncitorești (începute la Petroșani în jurul anului 1869): „Un principiu de fond pentru construirea coloniilor muncitorești este mai departe ca acestea să fie pe cît se poate de aproape de mină, unde lucrează muncitorul, ca osteneala grea cauzată de depărtarea mare ce trebuie să o străbată, să nu înrîurească în mod nefavorabil capacitatea sa de lucru. Apă bună, canalizare cum se cade și evitarea terenului igrasios, precum și respectarea cerințelor sanitare moderne la construirea caselor, toate acestea sînt mijloacele cele mai apte pentru augmentarea mulțumirii, bunăstării familiale, traiului moral și, indirect, a capacității de muncă a lucră-

⁸ *Ibidem*.

⁹ În 1913 s-au extras 2 230 000 tone de cărbune din minele Văii Jiului; tot atunci lucrau aici 13 868 mineri (Cf. I. S. Gruescu, Cornelia Grumăzescu, *Județul Hunedoara*, Edit. Academiei R.S.R., București, 1970, p. 90 și urm.; N. Maghiar, St. Olteanu, *Din istoria mineritului în România*, E.S., 1970, p. 239; în anul 1914 producția de cărbune a Văii Jiului a ajuns la circa 19 383 350 q, situînd bazinul printre cele fruntașe din sud-estul Europei).

¹⁰ „Montanistică și metalurgie“, anul V, 1926, nr. 9—10, p. 4.

torului...¹¹ Se fac și recomandări privind „sprijinirea și cultivarea igienei“, accentuându-se necesitatea existenței medicilor mineri¹².

„Chestia“ muncitorească ar avea, în concepția sociologilor revistei, două laturi: una economică, cealaltă socială care sînt, firește, inseparabile. În vederea îmbunătățirii „stării“ lor, minerii, încă de timpuriu, au recurs la „încetarea colectivă a muncii“ pînă la satisfacerea pretențiilor lor. Încetarea muncii implica, de regulă, rezistența armată, iar reluarea lucrului se făcea „numai după oprirarea cu ajutorul forței brahiale“ a mișcărilor „de violență“. Vechile mișcări sociale ale muncitorilor mineri aveau, în aceeași concepție, mai mult caracterul unor „rezistențe sporadice și instantanee“, fiind „reacții contra abuzurilor“ care au avut loc. Nemulțumirile erau generate, de regulă, de „tratamentul insuportabil, exploatarea fizică a lucrătorilor, ori, mai tîrziu, împrejurarea că patronii constrîngeau muncitorii să cumpere de la ei alimente și băuturi scumpe, ori se amestecau altfel în viața lor socială, îi sileau să le dea «plocoane»; superiorii lor nu administrau minele cinstit, plata nu o căpătau regulat ori li se făcea numai în «valută» slabă; alimentele li se socoteau foarte scump; în loc de muncitori adulți, adică mai scumpi, se angajau copii cu plată mai mică...¹³

Mișcarea muncitorească din Valea Jiului ar putea prezenta, potrivit specialiștilor revistei, următorul tablou succint: prima grevă a avut loc în anul 1878, cea de-a doua declanșându-se peste 14 ani, în 1892. Mai tîrziu, în 1906, a avut loc o grevă care „a ieșit din cadrele modeste ale grevelor anterioare“. În vederea reprimării ei a fost detașată în Valea Jiului o unitate militară de 1 000 de oameni¹⁴. În aceeași vreme „mișcărilor socialiste“ erau interzise în imperiul dualist austro-ungar, iar lucrătorii își achitau cotizațiile „numai în ascuns“. Doar la Budapesta și în centrele industriale mai importante existau „asociațiuni aprobate“ ale socialiștilor. O serie de „agitatori“ vizau „în taină“ coloniile industriale și miniere „agitînd prin toată țara“¹⁵. Cea mai puternică grevă declanșată în Valea Jiului pînă la finele primului război mondial a fost cea din 1916¹⁶.

Sub aspect edilitar, aflăm că după anul 1869 au fost construite cîteva clădiri „mai de vază“ în jurul pieței (vechi) a Petroșanilor: prăvălii, o farmacie și primăria, aceasta servind inițial și de hotel. În anul 1905 a

¹¹ *Idem*, anul VI, 1927, nr. 1—2, p. 4.

¹² *Idem*, nr. 3—4, p. 4.

¹³ *Idem*, nr. 5, p. 4.

¹⁴ *Idem*, anul VI, 1927, nr. 3—4, 5, 6—7.

¹⁵ *Ibidem*. Vezi și N. Gh. Munteanu, Gh. Ioniță, *Un veac de istorie a minerilor de pe Jiu*, Edit. Politică, București, 1971, p. 13—14.

¹⁶ „Montanistică și metalurgie“, anul VI, 1927, nr. 6—7, p. 4.

¹⁷ În temeiul unor documentari personale (în arhive și biblioteci), putem completa tabloul — sumar — al mișcării muncitorilor mineri din Valea Jiului aducînd următoarele date: o primă grevă pe aceste meleaguri s-a desfășurat la Petrila în toamna anului 1848, cînd muncitorii au „atacat lămpăria“, au tăiat „foalele de la ventilatoare“, au înfundat „burlanele pentru evacuarea apei din galerii“, după care s-au retras în pădure. În anii 1874—1875 muncitorii mineri din Vale s-au ridicat la lupta împotriva condițiilor de viață inumane, la cîțiva ani, deci, de la greva din 1868 organizată de muncitorii constructori ai căii ferate Simeria-Petroșani în vederea sporirii salariilor.

fost edificat Cazinoul funcționarilor (astăzi sediul Teatrului de stat), iar în 1909 a fost „aranjat“ parcul din fața acestuia¹⁷.

În paginile revistei întâlnim numeroase și frumoase aprecieri la adresa celor ce trudeau în străfundurile pământului. Astfel, revista consideră că muncitorul român, în pofida prea multor greutăți, învață repede „lucrarea minieră“, caracterul său este deschis; în tinerețe se disciplinează mai anevoie, iar în vîrsta bărbăției devine mai serios și mai iubitor de pace, cu caracter mai statornic. Capacitatea de muncă este „mijlocie“, însă cu timpul el poate concura pe cei mai buni muncitori din alte țări. „Minerul român se deosebește de minerul de altă «nație» și prin aceea că cunoaște mai bine ce-i bunăcuviință (...), este tenace la lucru, sprinten și priceput. În anumite lucruri își cîștigă mare agilitate. Nu-l prea poți îndupleca la strămutări continue, căci se leagă de glie, de satul său. În țara noastră, este cel mai stabil «soi» de muncitor...“¹⁸.

Bogăția de informații inedite, care desigur trebuie preluate și interpretate critic de către istoric, problemele pe care le abordează, numărul anilor de apariție și perioada la care se referă, sînt tot atîtea argumente care fac din revistă „Montanistică și metalurgie“ o sursă prețioasă de documentare pentru cel ce se ocupă de istoria mineritului românesc.

DUMITRU PELIGRAD

LA VALLÉ DU JIU (1848—1914).
LES PRINCIPAUX PROBLÈMES SOCIAUX ET ÉCONOMIQUES
ENVISAGÉES PAR LA REVUE
„MONTANISTIQUE ET METTALLURGIE“

(Résumé)

L'auteur présent — de la multitude des problèmes traités dans la revue „Montanistique et mettallurgie“ — des quelques aspects de la vie sociale et, de même, économique concernant le bassin charbonifer de la Vallée du Jiu, comprenant l'intervall de 1848—1914. La publication mentionnée a été fondée en 1922, mais son collectif de rédaction a manifesté un intérêt constant pour la période antérieure.

La richesse des informations inédites, la relevance des problèmes abordés, la longueur de son apparition, sont des arguments qui nous permettent de considérer cette publication une précieuse source d'information pour tous les spécialistes intéressés à l'histoire de l'industrie charbonnière roumaine.

¹⁷ „Montanistică și metalurgie“, anul V, 1926, nr. 11—12; anul VI, 1927, nr. 1—2, p. 5—6.

¹⁸ *Idem*, nr. 6—7, p. 3.